

نویسنده مقاله، دبیر هنر هنرستان‌های گرافیک و مدرس مرکز تربیت معلم مشهد و فارغ التحصیل دانشگاه هنر تهران است و تاکنون دو جلد کتاب با عنوان نقاشی با مداد رنگی و پاستل و کارگاه نقاشی آبرنگ از او به چاپ رسیده است.

آموزش نقاشی با آبرنگ

الهام هراتی

کلید واژه‌ها:

آموزش

آبرنگ

گواش

قلم موی آبرنگ

شناسی

۲. آبرنگ‌های مرطوب (گواش) و آبرنگ‌های تیوبی (مرطوب).

۳. آبرنگ‌های جوهری.

انواع آبرنگ‌ها و مواد رنگ دهنده آبرنگی را در شکل زیر می‌توان دید. بدیهی است که تنوع آن‌ها در بازار، جدا از جنبه‌های اقتصادی، بیش تر مربوط به خواص و کاربرد آن‌هاست. مثلاً بعضی از انواع آبرنگ‌های قرصی، ایجاد رنگابه شفاف می‌کنند و برخی دیگر رنگ‌های مات و پوششی پدید می‌آورند و هر کدام نیز کاربرد ویژه‌ای دارند.

شناخت گواش

نوعی آبرنگ

مرطوب است که با غلظت‌های متفاوتی در آب حل می‌شود و مثل هر آبرنگ دیگری با قلم موی روی کاغذ کشیده می‌شود. گواش پوشش رنگی مناسبی دارد و از جهاتی شبیه رنگ و روغن است و می‌توان آن را به صورت لایه‌های ضخیم‌تر نیز مصرف کرد.

برای آغاز آموزش نقاشی با آبرنگ، لازم است اطلاعات درستی از انواع آبرنگ‌هایی که در بازار وجود دارند، به دست آوریم؛ زیرا شناخت انواع آبرنگ‌ها و خواص هر یک از آن‌ها، می‌تواند در پیشرفت آموزش و پدید آوردن آثار مؤثر باشند. همچنین، در آموزش نقاشی با آبرنگ، آشنایی با مواد و ابزار، انواع کاغذ و قلم مو و چگونگی و مصرف کاربرد آن‌ها، و روش‌های آماده سازی هر یک بسیار اهمیت دارد و بی‌توجهی به آن‌ها، مشکلات اجرایی بسیاری را پدید می‌آورد. بدین خاطر در این مقاله سعی شده است که به هر یک از آن‌ها، توجه کافی مبذول شود:

۱. شناخت انواع آبرنگ

۲. شناخت انواع قلم موی آبرنگ

۳. شناخت انواع کاغذ مخصوص نقاشی با آبرنگ

۴. آماده سازی ابزار و وسایل کار

۵. آماده سازی کاغذ آبرنگ و ساخت بوم کاغذی

۶. تفاوت کاربرد آبرنگ و گواش در نقاشی

۷. کاربرد قلم مو و ایجاد تکنیک.

شناخت انواع آبرنگ

آبرنگ‌ها مخلوطی از پودرهای مولد رنگ و مواد صمغی یا رزینی هستند که به تناسب نوع کاربرد آن‌ها به سه دسته مواد آبرنگی خشک، مرطوب و مایع تقسیم می‌شوند.

شناخت مواد آبرنگی

۱. آبرنگ‌های قرصی و بلوکی (انواع خشک)

آبرنگ تیوبی یا آبرنگ خمیری

از نظر ساختاری نظیر گواش است و هیچ گونه

تفاوتی با آن ندارد. اما گواش در داخل ظرف های شیشه ای نگهداری می شود، بنابراین زودتر خشک می شود، چون بیش تر در معرض هوا قرار می گیرد. اما آبرنگ تیویی یا گواش تیویی به علت دوری از هوا و نور، از گواش شیشه ای برای کار مناسب تر است. در بیش تر آثار هنری نیز از همین آبرنگ های لوله ای استفاده می کنند، زیرا در سرعت کار موثرتر است.

۹. قلم موی بادبزنی از موی گاونر (برای پاک کردن و خراشیدن)
۱۰ و ۱۱. قلم موی آبرنگ نقاشان حرفه ای، ساخته شده از موی گاو نر (شماره های بالاتر آن نیز مورد استفاده آبرنگ کاران است).

شناخت کاغذهای آبرنگ

انواع کاغذهای آبرنگ عبارتند از کاغذهای نرم، زبر، ضخیم یا نازک که بنا بر نیاز، مورد استفاده قرار می گیرند. البته همه آن ها باید قدرت جذب آب را داشته باشند.

کاغذهای نرم: این نوع کاغذها بدون بافت هستند، بنابراین برای تمرین نقاشی با آبرنگ بسیار مناسبند. بدیهی است، هر قدر کاغذ نرم تر باشد، آبرنگ پس از خشک شدن بر آن تیره تر به نظر می رسد. کاغذی که قدرت جذب بیش تر آب را دارد، آبرنگ بر آن کمرنگ تر دیده می شود. پشت و روی کاغذها هم کمی با هم فرق دارند و کار روی هر طرف با طرف دیگر متفاوت است.

استفاده از کاغذ نرم به صورت خشک یا تر نیز در چگونگی کار تأثیر دارد. نشان دادن جزئیات بر کاغذ نرم و خشک راحت تر است و از کاغذ نرم و مرطوب برای نشان دادن فضاهای دور یا مه گرفته استفاده می شود.

کاغذ مقوایی: کاغذهایی هستند که با استفاده از امکانات ویژه ای برای کار با آبرنگ ساخته شده اند. قدرت جذب آب، داشتن ضخامت و قدرت مقاومت در مقابل رطوبت و آب (کاغذهای غیر آبرنگ در مقابل آب، نرم و خمیری و چروکیده می شوند) و داشتن بافت های درشت و ریز در سطح کاغذ، از صفات بسیار مشخص کاغذ مقوایی آبرنگ است که با اسامی تجارتي گوناگون نظیر: کاغذ فابریانو، اشتباخ، کانسون، و نیز کاغذ چکشی و انواع مقوای ماکت، در بازار عرضه می شوند.

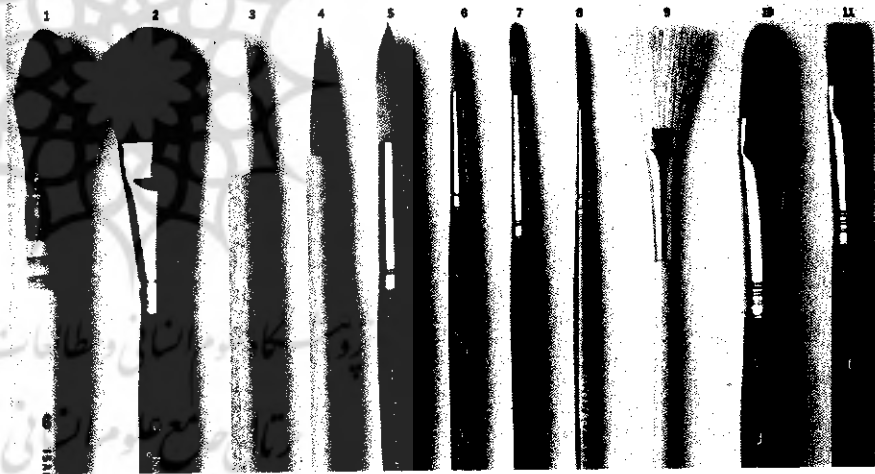
این کاغذها در قطع بزرگ و طول مار رول عرضه می شوند. معمولی ترین اندازه کاغذ آبرنگ همان اندازه استاندارد ۷۰×۵۰ سانتی متر است.

کاغذهای ساخته شده از برنج

کاغذهای ساخته شده از برنج و پوسته های گیاهی آن همیشه مورد توجه بوده اند. ایرانیان در

انواع قلم موی آبرنگ

قلم موهایی که برای نقاشی با آبرنگ به کار می روند، موهایی نرم و قابل انعطاف دارند و بر حسب تناسب کار و نیاز دارای موی بیش تر یا کم تر و درجه زبری یا نرمی خاصی هستند. بهترین قلم موها را از موی حیواناتی نظیر خز، سمور، سنجاب و حیواناتی که موهای مناسب این کار دارند، می سازند. برخی از انواع قلم موها در شکل زیر می بینید. کاربرد هر کدام بدین شرح است:

۱ و ۲. قلم موهای شست و شو (نوع فرانسوی با موی سنجاب، برای رنگ آمیزی پس زمینه و محو کردن های لطیف).

۳ و ۴. قلم موی ژاپنی بادسته نی بامبو و موهای آهوی کوهی؛

۵ و ۶. قلم موی گرد با موهای مصنوعی (متناسب برای نوآموزان).

۷. قلم موی میمون هندی (مانگو) که از قابلیت انعطاف کم تری برخوردار است.

۸. قلم موی مخصوص، از موی سمور برای کشیدن خط باریک؛

میز کار و سطوح متغیر

در نقاشی آبرنگ، میز کار باید دارای سطح کار متغیر باشد، زیرا نقاش به تناسب کارش، نیازمند استفاده از سطح صاف، متغیر و قابل انعطاف است.

بدین معنی که کیفیت و مکانیزم سطح باید به گونه ای باشد که نقاش بتواند سطح کار خود را به خوبی ببیند. همین طور داشتن شاسی یا زیردستی افقی برای کار بسیار مناسب است؛ زیرا وقتی کاغذ مخصوص آبرنگ به طور افقی روی زیردستی قرار می گیرد، رطوبت لازم روی سطح افقی آن راحت تر پخش می شود و در نهایت به پخش آسان تر رنگ ها منجر می شود. گاهی ممکن است چرخاندن زیردستی به چپ یا به راست، در سرعت کار یا کنترل زیردستی مؤثر باشد. بنابراین، در نقاشی آبرنگ، سطح کار و تغییرات آن از ارزش ویژه ای برخوردار است.

آماده سازی ابزارها

تهیه ابزار کار و وسایل ساخت رنگ، نظیر کاردک، پالت، ظرف شست و شو و ظرف آب تمیز، جایگاهی خاص در ایجاد تمرکز در به کارگیری رنگ و به کارگیری آگاهانه مواد هنری دارد. در محیط های آموزشی، همکاران محترم ممکن است نمونه های اصلی و یا مشابه این وسایل را در اختیار داشته باشند.

پالت مخصوص آبرنگ

دارای سطح لعابی یا پلاستیک شیب دار و گودی است که قابلیت نگهداری آب را دارد. معمولاً در آبرنگ های مرغوب، سر جعبه آبرنگ را به صورت پالت می سازند. ظرف های کوچک جای تخم مرغ، و پالت های پلاستیکی با گودی شبیه به جای تخم مرغ، برای کار

حدود قرن چهارم هجری، کاغذی از پوست ساقه الیاف و شلتوک برنج در مازندران ساختند. این کاغذ "ساروی" نام داشت و منسوب به شهر ساری بود. همچنین، کاغذ کاهی را از ضایعات گندم (کاه) ساختند که هنوز هم به همان نام کاغذ کاهی مصرف دارد.

امروزه کشور ژاپن از ضایعات گیاهی و الیاف برنج، کاغذهایی برای آبرنگ و آثار هنری به بازار عرضه می کند که دارای ویژگی های خاصی هستند. بعضی مثل کاغذ آیو^۱ دارای نرمی و زبری متفاوت در دو طرف کاغذ هستند، و برخی دیگر مثل کاغذهای موساک^۲ که هر چند نازکند، اما سطحی محکم و زبر دارند.

از انواع دیگر کاغذهای ژاپنی، باید از کاغذهای یوک^۳ اوکوارا^۴ کیتاکاتا^۵ سیومای^۶ ای^۷ نام برد.

سایر انواع کاغذهای آبرنگ

کاغذهای دست ساز: این کاغذها به علت عاری بودن از مواد شیمیایی و داشتن بافت های متفاوت، مورد توجه نقاشان آبرنگ کار هستند و در دو نوع سرد و گرم عرضه می شوند:

الف) کاغذ دست ساز فشرده سرد با بافت های نرم تا زبر که مخصوص نقاشی با آبرنگ است.

ب) کاغذ دست ساز فشرده گرم با بافت نرم که ویژه نقاشی با آبرنگ و گواش تولید می شود.

آماده سازی وسایل کارگاهی

شک نیست که آشنایی کافی با ابزار و وسایل کار در نقاشی آبرنگ، فرصت های خوبی را برای کار کردن توأم با لذت و علاقه فراهم می کند. چه بسا که نداشتن شناخت کافی از چگونگی ابزار و لوازم کار، ضمن نقاشی، مشکلات پیش بینی نشده ای ایجاد کند و سبب هدر رفتن وقت و امکانات شود و در نتیجه دلگیری و یأس به ارمغان آورد.

داشتن میز کار با سطح افقی صاف، زیردستی از فیبر یا فرمیکا، یا شاسی همراه با گیره و چسب های کاغذی، مداد و مداد تراش، صندلی یا چهار پایه گردان، چراغ رومیزی، و نیز برخورداری از فضایی آرام، شرایط نقاشی و کار با آبرنگ را آسان می کند.

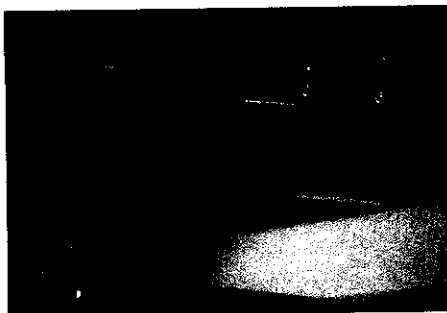

بسیار مناسب هستند.

روش اول

الف) همان طوری که در تصویر مشاهده می کنید، باید تخته شاسی و ماشین دوخت را در کنار ظرفشویی آماده بگذارید بعد کاغذ را داخل ظرفشویی سریعاً خیس کنید.

همین طور استفاده از ظروف چینی یا سرامیک سفید نیز برای این منظور توصیه می شوند. در صورتی که قصد کار کردن با آبرنگ و گواش را داشته باشید، برای هر کدام به یک پالت جداگانه نیاز دارید.

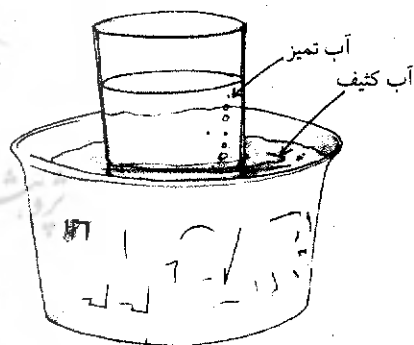
ب) به کمک ماشین دوخت، کاغذ خیس را روی تخته محکم کنید. مواظب باشید، هنگام محکم کردن کاغذ، دست شما و بدنه ماشین دوخت از کاغذ خیس دور باشد تا به دست کاربر یا ماشین دوخت آسیب نرسد.

کاردک های نوک بلند و کوچک

ممکن است از کاردک های مخصوص رنگ و روغن هم استفاده کنید. در این صورت، باید آن ها را طوری تمیز کنید که هیچ گونه آثار چربی بر آن ها باقی نماند تا قابلیت نگهداری آب را داشته باشند. برای این کار لازم است هر دو طرف کاردک را به کمک مواد شوینده بشوید تا آب، سطح کاردک را به صورت یکنواخت بپوشاند. برای چربی زدایی از کاردک های خودتان، بهتر است آن ها را با کمی لیموترش یا آبلیمو به دقت بشوید و آثار چربی روی آن را از بین ببرید.

ظرف برای شستن قلم موها

یک لیوان شیشه ای را داخل یک کاسه قرار دهید و هر دو را از آب پر کنید. قلم موهای آلوده به رنگ را در کاسه بشوید. و خشک کنید و برای رقیق کردن رنگ ها، از آب تمیز درون لیوان استفاده کنید (مطابق شکل).

ج) پس از خاتمه کار، به کمک یک حوله تمیز یا پارچه نسبتاً ضخیم یا دستمال کاغذی (مطابق شکل)، رطوبت زیادی کاغذ را بگیرند. اکنون کاغذ یا بوم کاغذی شما آماده کار است.

آماده سازی کاغذ آبرنگ (شاسی کشی کاغذ)

ساخت بوم کاغذی برای نقاشی با آبرنگ، چون انواع کاغذهای آبرنگ، در اثر رطوبت ممکن است دچار تغییراتی شوند، برای جلوگیری از این اثر نامطلوب، آن ها را به صورت موقت بوم می کنند.

ابزار و لوازم مورد نیاز:

کاغذ آبرنگ، تخته شاسی یا زیردستی چوبی، ماشین دوخت یا پونز، چسب کاغذی، حوله یا دستمال کاغذی یا پارچه تمیز.

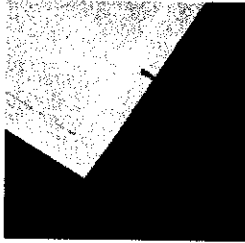

روش دوم

در این روش بوم کاغذی با دقت بیش تر، طی مراحل زیر آماده می شود:

الف) آزمایش اثر آبرنگ روی کاغذ و پشت کاغذ: برای تشخیص و شناسایی روی کاغذ، بهتر است هر دو روی آن را آغشته به رنگ کنید

ب) بعد از تشخیص روی کاغذ، آن را روی زیر دستی یا شاسی تمیزی، اندازه گیری کنید و به صورت کشیده قرار دهید.

ج) کاغذ کشیده شده را در داخل سینی پر از آب قرار دهید تا خیس شود. مدت زمانی که لازم است کاغذ در آب بماند، بستگی به نوع کاغذ دارد

د) کاغذ را به کمک نوار چسب کاغذی روی زیر دستی چوبی محکم کنید.

ه) چسباندن و محکم کردن کاغذ را با دقت و از یک طرف زیر دستی (بالا یا پایین) شروع کنید. ضمناً مواظب باشید، روی کاغذ را قبلاً مشخص کرده باشید. سپس عملیات نصب را آغاز کنید.

و) حالا سمت پایین کاغذ را محکم کنید.